

PROSTOR

28 [2020] 1 [59]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY OF
ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
[https://doi.org/
10.31522/p](https://doi.org/10.31522/p)
UDK | UDC 71/72
CODEN PORREV
28 [2020] 1 [59]
1-200
1-6 [2020]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

154-165 **ALAN KOSTRENCIĆ**
TIHOMIR JUKIĆ

PRISTUPI URBANISTIČKOM
PROJEKTIRANJU POČETKOM 21. STOLJEĆA

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
[https://doi.org/10.31522/p.28.1\(59\).10](https://doi.org/10.31522/p.28.1(59).10)
UDK 711 "20"

APPROACHES TO URBAN DESIGN
IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

SCIENTIFIC SUBJECT REVIEW
[https://doi.org/10.31522/p.28.1\(59\).10](https://doi.org/10.31522/p.28.1(59).10)
UDK 711 "20"



Af



ALAN KOSTRENCIĆ, TIHOMIR JUKIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26
alan.k@kostrencic-krebel.com
tjukic@arhitekt.hr

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
[https://doi.org/10.31522/p.28.1\(59\).10](https://doi.org/10.31522/p.28.1(59).10)
UDK 711 "20"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE
ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 7. 5. 2020. / 23. 6. 2020.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26
alan.k@kostrencic-krebel.com
tjukic@arhitekt.hr

SCIENTIFIC SUBJECT REVIEW
[https://doi.org/10.31522/p.28.1\(59\).10](https://doi.org/10.31522/p.28.1(59).10)
UDC 711 "20"
TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING
ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 7. 5. 2020. / 23. 6. 2020.

PRISTUPI URBANISTIČKOM PROJEKTIRANJU POČETKOM 21. STOLJEĆA

APPROACHES TO URBAN DESIGN IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

PREOBRAZBA GRADA
URBANISTIČKA METODOLOGIJA
URBANA EKOLOGIJA
KRITERIJI SISTEMATIZIRANJA
21. STOLJEĆE

TRANSFORMATION OF THE CITY
URBANISTIC METHODOLOGY
URBAN ECOLOGY
SYSTEMATIZATION CRITERIA
21ST CENTURY

Urbanizam početkom 21. stoljeća, u teoriji i praksi, pokušava naći nove modalitete djelovanja, a karakterizira ga heterogenost i divergentnost pristupa. U svrhu razumijevanja urbanističkih rješavanja suvremenih transformacija grada kompariraju se različiti pristupi s ciljem sistematiziranja i pojmovne jednoznačnosti. Analizom urbanističkih praksi, u prvih se dvadeset godina 21. stoljeća induktivnom metodom definiraju šest tema bavljenja suvremenim gradom, koje se metodološki rješavaju kroz šest različitih pristupa.

Early 21st century urbanism strives for new ways of action, in theory and practice, and is characterized by heterogeneity and divergence in approach. In order to understand the urban solutions of modern transformations of the city, different approaches are compared aiming for systematization and conceptual unambiguity. By analyzing urban practices, in the first twenty years of the 21st century, the inductive method defines six topics tackling the modern city that are methodologically addressed through six different approaches.

UVOD

INTRODUCTION

Urbanizam je početkom 21. stoljeća suočen s novim problemima koji proizlaze iz drucijih okolnosti razvoja, života i preobrazbe grada. Osim ovih 'fizičkih' promjena dolazi i do promjena u teorijskom razmatranju problema; umjesto jedinstvene, dominantne teorijske osnove početak 21. stoljeća karakterizira i pluralizam ideja i koncepata unutar znanstvenih disciplina. Zbog vrlo različitih konceptualnih i teorijskih polazista, te zbog nesustavnosti i nepostojanja koherentnoga, kritičkog valoriziranja tih različitih pristupa – javlja se potreba za utvrđivanjem kriterija za njihovu sistematizaciju, kao i za uspostavljanje pojmovne jednoznačnosti. U tu je svrhu potrebno utvrditi koje su to promjene u razvoju i funkcioniranju grada na početku 21. stoljeća i na koji se način one razlikuju od problema rješavanih urbanizmom 20. stoljeća. Postojeća literature koja daje preglede metoda i pristupa suvremenog urbanizma istražena je kroz sedam literaturnih jedinica. Na osnovi komparacije postavaka iz literature derivirani su parametri za sistematiziranje velikog broja različitih pristupa problemu preobrazbe grada u urbanizmu na početku 21. stoljeća.

PREOBRAZBA GRADA I SUVREMENI ŽIVOT NA PRIJELAZU MILENIJA

CITY TRANSFORMATION AND MODERN LIFE AT THE TURN OF THE MILLENNIUM

Na četvrtom Svjetskom urbanom forumu organizacije UN-Habitat, održanom u Nanjingu

u Kini, 21. stoljeće je karakterizirano kao 'urbano doba'.¹ To urbano doba određeno je načinom života u kojem većina svjetskog stanovništva živi u gradovima, čime grad postaje jedan od određujućih čimbenika – ne samo za život ljudi već i za stanje cijeloga planeta.² U uskoj vezi s time, zbog svoga opsega i intenziteta, utjecaj ljudskih aktivnosti na Zemljinu geologiju i ekosustave postaje tako velik da dolazi do antropogene promjene klime. Taj se fenomen u literaturi naziva 'anthropocene'.³ Ljudski rod tako postaje geofizička sila planetarnog mjerila.⁴ Time grad, njegova prostorna organizacija i procesi koji se u nje mu odvijaju, određuje ukupan život na Zemlji, dajući mu značenje koje daleko nadilazi konvencionalno poimanje grada.

Ovakav razvoj grada kontinuitet je procesa započetih *modernizacijom* i *modernizmom* kao njenim kulturološkim izričajem. Nagla ekspanzija grada, koja je počela krajem 19. stoljeća, kulminirala je u 80-im i 90-im godinama 20. stoljeća. Grad iz formata *metropolis*, kao višemilijunskog centra moći, proizvodnje i distribucije robe, prerasta u *megalopolis* – velika, povezana, urbana područja s najmanje deset milijuna stanovnika. 'Početak kraja' tradicionalnoga grada označava nestajanje jasne granice između grada i predgrada, što rezultira rastakanjem njegove nekad jasne strukture u amorfne, nekontrolirane oblike poput *urban sprawla*.

„Grad kao takav, više ne postoji. Posto je koncept grada iskrivljen i rastegnut van predana, svako inzistiranje na iskonskom stanju u smislu izvornih predodžbi, pravila i projektiranja neminovno vodi ka nostalgiji ili irelevantnosti.”⁵

Dosadašnje metode i strategije urbanističkog planiranja i projektiranja grada, s obzirom na nove okolnosti, zahtijevaju promjene i pril-

¹ Na osnovi demografskih podataka za 2008. godinu na svjetskoj razini doslo je do prekretnice kojom ljudi dominantno žive u gradovima, ne više u ruralnim područjima kao do tada.

² O proporcijama antropogenog utjecaja na ukupni život planeta jasno govore i statistički podatci – gradovi zauzimaju tek oko 2% Zemljine površine, ali troše 60% ukupno proizvedene energije, uzrokuju 70% *greenhouse* plinova i 70% globalnog otpada [UN-Habitat worldwide – New Urban Agenda Whiteboard Video, <https://www.youtube.com/watch?v=mQQxskvRgTE&feature=youtu.be>]

³ MCGARTH, 2013.; GOMEZ-LUQUE, JAFARI, 2017.

⁴ MORTON, 2016.

⁵ KOOLHAAS, 1995: 963

⁶ ELLIN, 1999: 297

⁷ Ley kao primjer *ekspresivnog principa* uzima Camilla Sittea i principe postavljene knjigom *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. Taj *ekspresivni princip* moguće je povezati s tradicijom *beaux arts* – skola (umjetnički pristup).

⁸ Ley kao primjer instrumentalne ideologije uzima Sittea i njegov racionalni, funkcionalistički pristup. Instrumentalna ideologija povezana je s tradicijom *politehničkih skola* (inženjerski pristup).

godbe. Moguće je postaviti pitanje – koji su to novi principi ili modeli urbanističkog planiranja i projektiranja grada, u ovim radikalno izmijenjenim uvjetima?

URBANIZAM U RAZDOBLJU OD MODERNIZMA DO POSTMODERNE – PRINCIPI I NAČELA

URBANISM FROM MODERNISM TO THE POST-MODERN – PRINCIPLES AND POSTULATES

Prije istraživanja urbanizma u procesima navedene preobrazbe grada početkom 21. stoljeća nužno je kratkim pregledom ustanoviti koja su to dosad važeca i korištena načela. Urbani geograf David Ley baveći se trendovima u teoriji urbanizma 20. stoljeća suprotstavlja dvije dominantne ideologije⁶ – ekspresivnu⁷ i instrumentalnu⁸. Instrumentalna ideologija tipična je za razdoblje moderne i ideologiju progresa, tehnike, mehanicističkog pristupa, apstrakcije i univerzalizma. Dok je ekspresivna ideologija okrenuta doživljaju i dojamu prostora, fokusirana je na estetsku komponentu, formu, morfologiju grada i tipologiju građevina, ali isto tako i na sociološku komponentu. Kroz ova dva pristupa moguće je pratiti osnovne postavke, interese i mijene urbanizma – od moderne do postmoderne.

Prva polovica 20. stoljeća je razdoblje 'herojskog modernizma' s novom organizacijom i oblikovanjem grada na načelima CIAM-a⁹, koje počiva na instrumentalnom principu. Teorijski i kroz praksu planiranja i projektiranja postavljena je jedinstvena doktrina funkcionalističkog urbanizma, koja se tijekom trideset godina postojanja organizacije (1928.-1959.) pokazala problematičnom. Urbanizmom dominira model modernističke dogme

o racionalnom gradu temeljenom na četiri osnovne funkcije.¹⁰ Racionalna organizacija, vjera u progres, univerzalizam, grad kao 'stroj' – sve su to obilježja koja definiraju instrumentalni princip kao dominantnu metodu toga doba.

Druga polovica 20. stoljeća donijela je nadgradnju te, naposljetku, i odmak od tih postulata. U teorijski diskurs vraća se interes za javni prostor grada, kao i za neformalnim, intuitivnim prostornim vezama unutar njega, za razliku od striktnoga funkcionalizma.¹¹ U 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća urbanizam karakterizira 'povratak gradu' kroz ponovno 'otkrivanje' ulice i trga kao tvorbenih elemenata grada i njegova identiteta. Teme interesa, kao i metode rješavanja problema – morfologija grada, tipologija – ponovno aktualiziraju 'umjetničko oblikovanje grada', vraćajući ekspresivni princip kao prevladavajući model urbanizma. Umjesto jedinstvenog načela, poput CIAM-ove povelje u razdoblju modernizma, postmoderna donosi pluralizam pristupa. Ekspresivni princip u razdoblju postmoderne uključuje, pojednostavljeno, dva glavna modela – europski¹² i američki model¹³. Za razliku od modernističke metafore 'grad kao stroj', javlja se nova metafora – 'čitanje grada' – u kojoj je grad 'sustav značenja' i može se analizirati poput teksta. Time se grad, njegova struktura, morfologija i tipologija interpretira semiološki. 'Značenje' oblika i tipova, što u gradskoj strukturi, što u samim građevinama, postaje značajna tema interesa.

Koncem 20. stoljeća rast grada opsegom i brzinom nadilazi planerske mogućnosti kontrole i predviđanja urbanista. U novonastaloj situaciji ni funkcionalistički pristup moderne i CIAM-a, ni postmodernistički pristup gradu, koji je definiran tipologijom, ulicom i blokom, nisu u stanju dati adekvatan odgovor.

⁹ Temeljeni postulati postavljeni su kroz zaključke kongresa grupe CIAM [*Congrès internationaux d'architecture moderne* – 1928.-1959.], koju su činila najprominentnija imena arhitekture moderne: Le Corbusier, Ernst May, Hannes Meyer, Walter Gropius i Alvar Aalto. Osnovu čini postavka o četiri osnovne funkcije grada: stanovanje, rad, odmor, komunikacija, koje u praktičnoj primjeni impliciraju zoniranje grada kao osnovnu metodu.

¹⁰ Stanovanje, rad, odmor, komunikacija – zoniranje.

¹¹ Početak tog novog pristupa definira grupa Team 10 – Aldo van Eyk, Jacob Bakema, Peter i Alison Smithson i Georges Candilis – formirana 1956., koja unutar CIAM-a nastoji reformirati ograničavajuća načela. Fokus im je bio na problemu kompleksnosti i često kontradiktornosti javnog prostora, za koju modernizam sa svojim redukcionizmom i funkcionalnim simplificiranjem i ograničenjima nije mogao dati odgovor.

¹² U praksi realiziran IBA izložbom u Berlinu, a počiva na načelima djelovanja unutar gradskog tkiva kroz urbano uređivanje (*editing*).

¹³ Američki model moguće je reprezentirati konceptom 'grada kolaza' Colina Rowea. Po njemu uspješan grad nastaje kroz vrijeme, odnosno neprekinuti proces fragmentacije, kolizije, supraponiranja i kontaminacije raznih urbanističkih ideja. [ROWE, KOETTER, 1988.]

KRITIKA URBANIZMA 20. STOLJEĆA I TRAZENJE NOVIH PRISTUPA I METODA

CRITIQUE OF 20TH CENTURY URBANISM AND THE SEARCH FOR NEW APPROACHES AND METHODS

Teorijski diskurs, ali i urbana praksa – početkom 21. stoljeća pokušava naći nove modalitete djelovanja, a karakterizira je izrazita heterogenost i divergentnost pristupa. Niz znanstvenih radova, knjiga i izložbi, na različite načine definira problem suvremenoga grada, kao i moguće pristupe rješavanju toga problema. Za pregled novih urbanističkih postavaka korišteno je 7 literaturnih jedinica (Tabl. I.). Osnovu za komparaciju čine tri parametra: a) koncept grada (što je grad), b) fokus interesa (tema) u problematici transformacije grada i c) metode rješavanja problema.

Tabl. I. PRIKAZ URBANISTIČKIH POSTAVKI PREMA LITERATURNIM JEDINICAMA
TABLE I OVERVIEW OF URBAN SETTINGS ACCORDING TO LITERARY UNITS

Literaturna jedinica	Urbanističke postavke
ZAERA-POLO, A. [ur.] (2017.), <i>Imminent Commons – urban questions for the Near Future</i>	– grad kao sustav – <i>megastruktura</i> , zajedničko dobro – devet ključnih dobara: zrak, voda, vatra (energija), zemlja (prostorni resurs), osjetni element (<i>sensing</i>), komunikacija, kretanje, stvaranje i recikliranje – <i>top-down</i> pristup
MOSTAFAVI, M.; DOHETRY, G. [ur.] (2016.), <i>Ecological Urbanism</i>	– grad kao ekološki sustav – ekološki sklop – tehnološkog (infrastrukturni sustavi), prirodnog (ekološki sustavi) i društvenog (ekonomsko-politički sustavi) – <i>top-down</i> pristup
BETSKY, A. [ur.] (2016.), <i>Re-Living the City: UABB 2015 Catalogue</i>	– grad kao produkt djelovanja stanovnike s jedne strane i s druge strane urbanista, arhitekata i umjetnika – ‘useljivi kolaz’ – ponovna upotreba (<i>re-use</i>) i recikliranje prostora, povratak ‘memoriji’ – <i>bottom-up</i> pristup
OSWALD, P.; OVERMEYER, K.; MISSELWITZ, P. (2013.), <i>Urban Catalyst – The Power of Temporary Use</i>	– urbane intervencije u prostorima izmještanja starih sadržaja – strategije ‘koloniziranja’ i ‘privremenog korištenja’ (<i>temporary use</i>) – urbanističke analize samonastalih procesa transformacije koje se onda urbanistički i arhitektonski artikuliraju – <i>bottom-up</i> pristup
CASANOVA, H.; HERNANDEZ, J. [ur.] (2014.), <i>Public Space Acupuncture – Strategies and Interventions for Activating City Life</i>	– strategija ‘malih intervencija’ koje služe kao katalizatori za buduće veće promjene grada – mogućnost brzog realiziranja malim sredstvima, ali ‘kumulativno’ značajno mijenjaju kvalitetu života u gradu – kombinacija <i>top-down</i> i <i>bottom-up</i> pristupa
FITZ, A.; KRASNY, E. (2019.), <i>Critical Care – Architecture and Urbanism for a Broken Planet</i>	– anomalije i krizne situacija grada – strategije koje traže rješenja za ekološke katastrofe, klimatske promjene, potrese, bolesti, migracije koje akutno djeluju na grad
BARNETT, J. (2011.b.), <i>A short guide to 60 of the newest urbanisms and there could be many</i>	– 60 urbanizama, podijeljenih u 6 kategorija: urbanizmi sustava, zeleni urbanizmi, tradicionalni urbanizmi, urbanizmi zajednice, socio-politički urbanizmi, urbanizmi naslovnica

Neadekvatnost postojećih alata arhitekture i urbanizma polazište je knjige *Imminent Commons – urban questions for the Near Future*.¹⁴ Alejandro Zaera-Polo, urednik publikacije, polazi od grada kao zajedničkoga dobra, definirajući ga s devet ključnih dobara: zrak, voda, vatra (energija), zemlja (prostorni resurs), osjetni element (*sensing*), komunikacija, kretanje, stvaranje i recikliranje. Osnovnu premisu promišljanja čini postavka da su ljudi postali sposobni modificirati prirodne ekološke sustave, geološke strukture, pa i klimu. To upućuje na dvije stvari: a) iznimnu odgovornost te pozicije i opasnost koja iz nje proizlazi te b) činjenica da granica između prirodnog i artifičijalnog (nastalog ljudskim djelovanjem) nestaje. Grad je razmatran kao megastruktura. On predstavlja kompleksan sustav niza međuovisnih elemenata. Tehnološki sustavi, infrastruktura grada, u ovome su pristupu prošireni i prirodnim sustavima: biološkim organizmima, geološkim resursima i klimatskim značajkama.

Teorijskim razmišljanjima, kao i konkretnim praksama, ekološkog pristupa gradu bavi se knjiga *Ecological Urbanism*.¹⁵ Unatoč različitosti, pa i divergentnosti autora i koncepata predstavljenih u knjizi, kohezivni element predstavlja radikalni koncept ekološkog sustava, koji ne definira samo priroda i biološki organizmi već i djelovanje ljudi kroz tehnologiju, ekonomiju, etiku, estetiku i kulturu. Njegovu konceptualnu odrednicu čine teorije Gregoryja Batesona¹⁶: „osnovnu jedinicu opstanka čine organizam i njegov okoliš” i Fe-

lixa Guattarija: „tri ekologije”.¹⁷ Temeljen na neraskidivoj povezanosti – tehnološkog (infrastrukturni sustavi), prirodnog (ekološki sustavi u užem smislu) i društvenog (ekonomsko-politički sustavi) – ovaj je pristup bitno drukčiji od onih iz 20. stoljeća.

Tema *Ponovno življenje grada* reafirmirana je kroz publikaciju *Re-Living the City: UABB 2015 Catalogue*¹⁸, koja, sumirajući glavne postavke kuratora i izloženih projekata, ukazuje na nemogućnost ‘savrsenoga grada’. Grad je shvaćen kao dobrobit koja nastaje kroz djelovanje njegovih stanovnika i urbanista i arhitekata. Oni zajedno izgrađuju i preuređuju urbano tkivo raznim sredstvima koji su im na

14 ZAERA-POLO, 2017.

15 MOSTAFAVI, DOHETRY, 2016. Knjiga je nastala kao rezultat istraživanja, konferencije i izložbe *Harvard University Graduate School of Design*.

16 Engleski antropolog, lingvist, vizualni antropolog, semiotičar i kibernetičar, 1940-ih proširio je teoriju sustava i kibernetiku na društvene i bihevioralne znanosti. Posljednje je desetljeće svog života proveo razvijajući metaznanost epistemologije kako bi spojio različite oblike teorije sustava koji se razvijaju u različitim područjima znanosti. Najvažnija su mu djela: *Steps to an Ecology of Mind* (1972.) i *Mind and Nature* (1979.).

17 Kao kritiku tehnokratskog i znanstvenog environmentalizma, francuski poststrukturalistički filozof i psihoanalitičar Felix Guattari u eseju *Tri ekologije* identificira tri međusobno ovisna ekološka registra. Prvi ekološki registar čini sam okoliš, drugi ekološki registar čine socijalni odnosi te treći – ekološki registar ljudskog subjektiviteta.

18 BETSKY, 2016. Publikacija je nastala kao uredničko sumiranje *Shenzheenskog bienale arhitekture i urbanizma 2015*. [UABB].

19 Poglavlje *Radikalni urbanizam* [BETSKY, 2016: 75]

20 Poglavlje *Collage City 3D*. [BETSKY, 2016: 231-250]

raspolaganju. *Re-Living the City* tako predlaže alternativne metode kreiranja održivih, pravednijih i neformalnih urbanih formacija, koristeći *ponovnu upotrebu (re-use)* i *recikliranje*, kao i povratak 'memoriji' grada. Realiziranje tih principa počiva na *ad hoc* reagiranju arhitekata i planera te *bottom-up* inovacija. Budući da je grad s početka 21. stoljeca radikalniji od arhitekata i planera koji djeluju u njemu¹⁹, rješenje kontradiktornih kompleksnosti grada treba tražiti kroz konceptualnu suradnju umjetnika i arhitekata²⁰ stvaranjem trodimenzionalnih intervencija u gradu koje bi predstavljale 'useljivi kolaž'. Različiti pristupi prikazani na izložbi mogu se sumirati idejom o oživljavanju grada (*re-Living the City*) kroz razne oblike 'recikliranja' onoga što je u gradu već prisutno. 'Prerazmjestaanje i preustroj' postojećega sugerirana je metodologija.

Sličan pristup, koji bi se metodološki mogao nazvati eksperimentalnim, jer djeluje manjim intervencijama koje po sustavu 'pokušaja i pogreške' postupno transformiraju grad, prisutan je i u sljedećim dvjema studijama. Autori studije *Urban Catalys*²¹ na europskim primjerima fokusiraju se na spontano nastale urbane intervencije u prostorima izmještanja starih sadržaja (pretežito bivše industrije) koji se raznim strategijama 'koloniziraju' kao novi javni prostori, a imaju karakter 'privremenog korištenja' (*temporary use*). Ovdje prikazane strategije proizlaze iz urbanističkih analiza samonastalih procesa preobrazbe, koje se onda artikuliraju od strane urbanista i arhitekata. Takav pristup funkcionira kao *bottom-up*.

Drugi oblik eksperimentalnog pristupa predstavljaju primjeri prikazani u knjizi *Public Space Acupuncture*.²² Oni počivaju na strategiji 'malih intervencija' koje služe kao katalizatori za buduće veće promjene. Te se prakse bave intervencijama u prostoru grada koje

mogu biti realizirane u kratkom vremenu i malim sredstvima, ali 'kumulativno' značajno mijenjaju kvalitetu života u gradu.

Knjiga *Critical Care – Architecture and Urbanism for a Broken Planet*²³ kao temu interesa ima anomalije i krizne situacije koje se pojavljuju u životu grada s početka 21. stoljeca. Naglasak je ovdje na 'dogadanjima' u gradu, a ne na njegovoj izgrađenoj strukturi. Promišljaju se strategije koje traže rješenja za ekološke katastrofe, klimatske promjene, potrebe, bolesti i migracije koje akutno djeluju na grad. Metodološki radi se ili o 'tockastim' intervencijama, sličnim akupunkturi grada, u svrhu 'liječenja' određenih devijacija u životu grada ili o redistribuciji i reorganiziranju postojeće strukture grada u svrhu poboljšanja uvjeta života.

KATEGORIZACIJA SUVREMENIH PRISTUPA URBANIZMU PREMA JONATHANU BARNETTU

CATEGORIZATION OF CONTEMPORARY APPROACHES TO URBANISM ACCORDING TO JONATHAN BARNETT

Razmatrane strategije i principi urbanističkog bavljenja preobrazbom grada na početku 21. stoljeca pokazuju kompleksnost problema, kao i raznovrsnost pristupa. Pokušaj kategoriziranja tog velikog broja različitih pristupa u suvremenom urbanizmu napravio je Jonathan Barnett²⁴ s listom od 60 različitih tipova urbanizma podijeljenih u šest kategorija (Tabl. II.).²⁵ Barnettove kategorije predstavljaju određene aspekte problema suvremenoga grada: infrastrukturu – *urbanizmi*²⁶ sustava (*System Urbanism*), ekologiju – *zeleni urbanizmi*, tipologiju i morfologiju – *tradicionalni urbanizmi*, društveni aspekt – *urbanizmi zajednice*, ekonomsko-politički aspekt – *sociopolitički urbanizmi*, te problem anomalija i ekstremnih situacija – *urbanizmi naslovnica (Headline Urbanisms)*. Analizom karakteristika pojedinih urbanizama unutar svojih kategorija moguće je iz njih izvesti i zaključke o primijenjenim metodama.

Prvu navedenu kategoriju čine *urbanizmi sustava (System Urbanisms)* koji grad smatraju funkcionalnim, tehnološkim sustavom, a koji je rezultat interakcije njegovih podelemenata. Grad kao takav treba biti briga sustavnog projektiranja. *Urbanizmi sustava* svedivi su na instrumentalni princip i nisu značajna novost u odnosu na urbanizam 20. stoljeca. Pomak u odnosu na ono već poznato čini proširivanje elemenata megastrukture grada novim, virtualnim sustavima digitalne tehnologije i interneta: *digitalni urbanizam, mrežni urbanizam (Network Urbanism)*. Oblikovno drukčiji, suvremeni vid sustavnog planiranja i projektiranja grada jest *parametrički urbanizam*. Definiran je teorijskom osnovom Patrika

21 OSWALD i dr., 2013.

22 CASANOVA, HERNANDEZ, 2014.

23 FITZ, KRASNY, 2019.

24 Jonathan Barnett je profesor emeritus urbanizma na Sveučilištu u Pennsylvaniji. Prakticirajući arhitekt i urbanist, angažiran u edukaciji, kao i autor brojnih knjiga i članaka o teoriji i praksi oblikovanja grada. Autor je knjige *City Design: Modernist, Traditional, Green and Systems Perspectives*, u kojoj je ustanovljena podjela urbanističkih pristupa koja je poslužila za ustanovljenje 'kategorija' za razvrstavanje šezdeset 'urbanizama'. U knjizi on razlikuje tri pristupa: tradicionalno projektiranje, projektiranje 'zelenoga grada' (*Green City Design*) i projektiranje 'grada sistema' (*Systems City Design*), koje u članku proširuje na šest kategorija.

25 BARNETT, 2011.b

26 U prijevodu namjerno je zadržana množina riječi – urbanizam – kako bi se ostalo u duhu izvornika, koji upotrebom množine zeli apostrofirati 'pluralizam' urbanističkih pristupa. U nastavku teksta, kada je god riječ o nekoj od šest Barnettovih kategorija, zadržava se ta množina 'urbanizmi'.

TABL. II. PREGLED BARNETTOVE LISTE 60 SUVREMENIH URBANIZAMA U ŠEST KATEGORIJA
 TABLE II OVERVIEW OF BARNETT'S LIST OF 60 CONTEMPORARY URBANISMS IN SIX CATEGORIES

URBANIZMI SUSTAVA (System urbanisms)	ZELENI URBANIZMI (Green urbanisms)	TRADICIONALNI URBANIZMI	URBANIZMI ZAJEDNICE	SOCIO-POLITIČKI URBANIZMI	URBANIZMI NASLOVNICA (Headline urbanisms)
1. Infrastrukturni urbanizam 2. Futuristički urbanizam 3. Retro-futuristički urbanizam 4. <i>the Bypass Urbanism</i> 5. Parametrički urbanizam 6. Samonastali urbanizam 7. Tržišni urbanizam 8. Propagandni urbanizam 9. Bihevioristički urbanizam 10. Zakrivljeni urbanizam 11. Digitalni urbanizam 12. Diskonektirani urbanizam 13. Mrežni urbanizam	14. Krajobrazni urbanizam 15. Zeleni urbanizam 16. Održivi urbanizam 17. Okolišni urbanizam 18. Ekološki urbanizam 19. Čisti urbanizam 20. Agrikulturni urbanizam	21. Novi urbanizam 22. Pješacki urbanizam 23. Novi urbanizam predgrađa 24. Antiurbanizam 25. Drugorazredni urbanizam	26. Participirajući urbanizam 27. Korisnički urbanizam 28. 'Uradi sam' urbanizam 29. Neformalni urbanizam 30. <i>Open source</i> urbanizam 31. Oportunistički urbanizam 32. Gerila urbanizam 33. <i>Gypsy urbanism</i> 34. Instant urbanizam 35. Pop-up urbanizam 36. Svakodnevnini urbanizam 37. Egzotični urbanizam 38. Radikalni urbanizam 39. 'Brikolaz' urbanizam 40. Magijski urbanizam 41. 'Slam' urbanizam	42. Dijalektički urbanizam 43. Politički urbanizam 44. Prekrasni urbanizam 45. Stvarni urbanizam 46. Zanijekani urbanizam (<i>the Denied Urbanism</i>) 47. Neodgovorni urbanizam 48. 'Rekombinantni' urbanizam 49. Unitarni urbanizam	50. Veliki urbanizam 51. 'Sveti' urbanizam 52. Brutalni urbanizam 53. Plaćeni urbanizam 54. Granični urbanizam 55. Prekogrančni urbanizam 56. Nuklearni urbanizam 57. Mikro urbanizam 58. Urbanizam srednje klase 59. Post-traumatski urbanizam 60. Stereoskopski urbanizam

Schumachera.²⁷ Osnovno mu je polazište *parametrički dizajn* – kompjutorski utemeljeno projektiranje u kojem formalne, ali i druge karakteristike projektiranog objekta bivaju tretirane kao varijable 'programa'.²⁸ *Parametrički urbanizam*, primjenjujući ta osnovna načela u svrhu oblikovanja grada i urbanog tkiva, koristi pseudoobjektivnu metodu kojom se pomoću GIS-a i drugih najnovijih tehnologija mapiraju različiti ulazni podatci koji predstavljaju varijable programa. Simuliranjem određenih situacija i manipuliranjem ulaznim parametrima kompjutorski se generira rezultirajuća forma. Na donekle sličnim nacelima, ali metodološki *bottom-up* pristupom, temelji se *samonastali urbanizam* (*Emergent Urbanism*). Forma grada generirana je sustavom pravila između međusobno neovisnih aktera, kojih se međudjelovanjem formira grad kao rezultat procesa, a ne unaprijed postavljene vizije.²⁹ Ostali navedeni oblici *sistemskog urbanizma* zapravo su varijacije ovih osnovnih navedenih tema, bilo da su potpuno formalne inačice, poput *futurističkog* ili *retrofuturističkog urbanizma*, ili pak ime dobivaju prema specifičnom segmentu sustava s kojim se bave, poput *tržišnog urbanizma*, *propagandnog urbanizma* ili *biheviorističkog urbanizma*.

Posebnu kategoriju čine *zeleni urbanizmi* (*Green urbanisms*) koji kao glavni čimbenik uzimaju odnos grada i prirode, odnosno ekološku tematiku. Raspon pristupa kreće se od kontinuiteta prirodnog i izgrađenog (krajobrazni/*landscape* urbanizam) i namjere da se grad planira kao integralni dio prirodnog okoliša (okolišni/*environmental* urbanizam), do prirode u gradu kao korektiva u cilju kvalitetnijeg života (zeleni urbanizam, čisti urbanizam). Sve ove podteme upućuju na važnost uvođenja pojma *urbane ekologije*³⁰ kao pokušaja odgovora na sve kompleksnije probleme globalizacije, urbanizacije, održivosti i klimatskih promjena – kao specifičnih problema s početka milenija.

Treću kategoriju čine *tradicionalni urbanizmi* koji koriste iskustva mjesta koja su nastajala tijekom vremena i postupno evoluirala. Oni polaze od kontinuiteta misli o gradu, a na tradiciji postmodernističkih urbanista i arhitekata A. Rossija, brace Krier i O.M. Ungersa. Temeljna im je značajka da počivaju na oblikovnom aspektu, tipologiji i 'urbanom tkivu' grada, a kao metodu djelovanja koriste *top-down* pristup. *Tradicionalni urbanizmi* primarno su oblikovni i dominantna im je estetska komponenta. Ova cijela grupa urbanizama svodiva je pod *ekspresivni princip*. Najjasnije formuliran jest *Novi urbanizam* koji zastupa pješacku prohodnost (*walkability*), povezanost ulica, avenija i trgova u kontinuirani, hijerarhijski sustav pješackih komunikacija (*connectivity*); mješovite funkcije i različitost načina korištenja gradskog prostora; tradicionalno stambeno susjedstvo; 'zeleni' transport (sustav javnog prijevoza temeljen na ekološkoj osnovi).³¹ Ostali 'urbanizmi' iz te kategorije, unatoč drukcijim nazivima, predstavljaju 'varijaciju' na osnovne teme postavljene principima *Novog urbanizma*. Problem ovoga pristupa, usprkos kvalitetnim postulatima koji ponovno afirmiraju temelje tradicionalnoga grada, jest to što on ne nudi odgovore na niz novih problema života u gradu generiranih suvremenom situacijom te, s druge strane, predstavlja vrlo elitistički pristup koji ne nudi adekvatna rješenja za socijalnu problematiku grada, kao ni

²⁷ Patrik Schumacher (1961.) arhitekt je i arhitektonski teoretičar sa sjedištem u Londonu. Glavni je direktor arhitektonskog ureda *Zaha Hadid Architects*. Schumacher koristi izraz 'parametizam' da označi uporabu naprednih tehnika računalnog dizajna. God. 2008. na venecijanskom bijenalu arhitekture objavio je manifest 'parametizma'.

²⁸ 'Parametrijski model' prikazuje određeni oblik prema skupu trenutačno odabranih vrijednosti, odnosno identitet parametrijskog dizajna nalazi se u topologiji 'nestabilnog' objekta, a ne u njegovu trenutačno određenom obliku. [https://www.patrikschumacher.com/Texts/Design%20Parameters%20to%20Parametric%20Design.html]

²⁹ Teoretičari u objašnjavanju tog pristupa povlače analogiju s popularnom računalnom igrom *SimCity*.

za specifičnosti identiteta pojedinih dijelova grada.

Četvrta kategorija urbanizama – *urbanizmi zajednice* – komplementarni su *tradicionalnom urbanizmu*, na način da se iste teme i ciljevi obraduju *bottom-up* metodom (a ne *top-down* kao kod *tradicionalnih urbanizama*), te da osnovu rješavanja problema čini sociološki pristup umjesto oblikovnog. *Urbanizmi zajednice* počinjavaju na neformalnom, nehijerarhijskom pristupu, malim intervencijama i participaciji građana. U toj se grupi osim *participirajućeg urbanizma* i *korisničkog urbanizma*, kojeg sam naziv upućuje na strategije djelovanja, nalaze i *gerila urbanizam*, *pop-up urbanizam*, *instant urbanizam*. Metodološki oni predstavljaju novinu u smislu načina mišljenja i djelovanja u urbanističkoj praksi. To se odnosi na participaciju građana, kao i drukčiju ulogu profesionalaca, koji umjesto rada u uredu koriste aktivizam i direktno djelovanje. Iako je strategija drukčija (*bottom-up*) od konvencionalne urbanističke strategije (*top-down*), metode i alati djelovanja u okviru grada ostaju iste. U središtu interesa takvih pristupa jest rješavanje konkretnih i lokalnih problema – nedostatak javnog prostora, neadekvatni prostor za pješake, zapreke u korištenju za osobe s otežanim kretanjem ili posebnim potrebama. Specifičnost je ovih pristupa i činjenica da su često privremenog karaktera, pa kao takvi nemaju trajan utjecaj na grad.

Petu kategoriju čine *sociopolitički urbanizmi* kod kojih je glavna strategija djelovanja politička i socijalna kritika života u gradu i projektiranja grada. Njihovo zajedničko polazište jesu razni oblici nejednakosti: socijalne, nacionalne, rasne, rodne i druge tenzije. Urbana se sociologija tim temama bavi već dugi niz godina i ta se problematika svakako mora uzeti u obzir. *Dijalektički urbanizam* razmatra čitav niz urbanih pitanja, sukoba i borbi u suvremenom kapitalističkom gradu.³² On se bavi pitanjima koja utječu na kvalitetu svakodnevnog života – od cijene stanovanja, preko djelovanja lokalne vlasti, do utjecaja velikih korporacija na urbani krajolik. Urbanistički razvoj stavljen je u kontekst većih političkih i ekonomskih snaga. Politički urbani-

zam nastupa sa slične pozicije, ali njegovu teorijsku osnovu ne čini marksistički dijalektički materijalizam. *Stvarni urbanizam* (*Real Urbanism*), kao i *prekrasni urbanizam* (*Beautiful Urbanism*), nastupa s pozicije kritike ‘idealnih gradova’ i projekta poput *City Beautiful* koji, po njihovu mišljenju, predstavljaju alate socijalne kontrole te iskripljuju normalan razvoj grada u korist povlaštenih skupina.

Posljednju, šestu kategoriju čine *urbanizmi naslovnica* (*Headline urbanism*).³³ Njihova je zajednička karakteristika da se bave nekom od anomalija u životu grada. U tu grupu pripadaju urbanistički pristupi koji pokušavaju naći rješenje na iznimne situacije koje mogu zadesiti grad, poput *brutalnog urbanizma* koji se bavi nasiljem i antisocijalnim ponašanjem; *graničnog* (*Border Urbanism*) i *prekograničnog urbanizma* (*Trans-border Urbanism*) koji rješavaju problem migracije i migranata; ili pak *nuklearnog* i *post-traumatskog urbanizma* koji se bave saniranjem neke katastrofe u gradu. Ova grupa urbanizama, iako atipična, indikativna je za suvremeni trenutak u kojem prirodne, gospodarske ili političke katastrofe snažno utječu na normalan život grada. Problematika arhitekture i urbanizma u epohi ‘slomljenog planeta’³⁴, u kojoj ekološke katastrofe, klimatske promjene, potresi, bolesti, migracije čine svakodnevnicu, počinje biti značajna tema teorijskog i praktičnog diskursa.

SUVREMENA PREOBRAZBA GRADA – SISTEMATIZACIJA PREMA TEMAMA I METODAMA

CONTEMPORARY CITY TRANSFORMATION – SYSTEMATIZATION ACCORDING BY THEMES AND METHODS

U svrhu daljnjih istraživanja urbanističkih praksi suvremenih transformacija grada neophodno je identificirati zajedničke kriterije sistematizacije, kao i uspostaviti jednoznačnu terminologiju. Na osnovi prethodno analiziranih i kompariranih literaturnih jedinica sintezom se uspostavljaju parametri sistematizacije novih urbanističkih pristupa s početka 21. stoljeća. Prethodno razmatranje upućuje da je moguće razlikovati *teme* (što se radi?) od *metoda* (kako se radi?).

U cilju identificiranja glavnih tema bavljenja gradom u novim urbanističkim pristupima moguće je koristiti Barnettove kategorije. Na osnovi njegovih šest kategorija definirane su sljedeće teme: *grad kao sustav* (infrastruktura), *ekološki aspekt grada* (zeleni urbanizmi), *tipologija i morfologija grada* (tradicionalni urbanizmi), *doživljajno ambijentalni aspekt* (urbanizmi zajednice), *ekonomsko-politički aspekt* (sociopolitički urbanizmi), *anomalije i situacije krize* (urbanizmi naslovnice). Ove

³⁰ *Urbana ekologija* je znanstveno proučavanje međusobnog odnosa živih organizama i njihova okruženja u kontekstu urbane sredine. Ekologija se povijesno usredotočila na ‘netaknute’ prirodne sredine, ali do 1970-ih mnogi ekolozi počeli su okretati svoj interes prema ekološkim interakcijama koje se odvijaju u urbanim sredinama i koje su uzrokovane urbanim sredinama, što je u konačnici dovelo do uvođenja tog novog termina.

³¹ <http://www.newurbanism.org/newurbanism.html>

³² MERRIFIELD, 2002.

³³ Otklon od konvencionalne problematike grada kojim se bavi urbanizam i naglasak na situacijama ugroze ili senzacije ujedno ih i čini novinskim vijestima.

³⁴ *Broken Planet* [FITZ, KRASNY, 2019.]

teme, iako u konkretnim urbanističkim pristupima mogu biti dominantne, trebale bi biti uvijek sagledane u uzajamnoj relaciji. Zbog uzajamne uvjetovanosti nužno je da svih navedenih šest tema budu uključene u procesu planiranja i projektiranja grada ili urbanih cjelina.

Ove se teme metodološki rješavaju različitim načinima. Najopćenitije, dva su osnovna načina pristupa rješavanju navedenih tema – *top-down / bottom-up*. Te dvije metode definiraju princip organizacije – bilo formiranja projektnog zadatka, bilo donošenja odluka. Obje metode, kao i njihove kombinacije, primjenjive su na svaku od šest tema. Metodološki, na osnovi razlike urbanizma 20. i početka 21. stoljeca mogu se diferencirati tri pristupa: *konvencionalni, eksperimentalni i pristup 'intenzivne njege' (critical care)*.³⁵

Konvencionalna metoda određuje grupu urbanističkih pristupa koji koriste načela poznata i korištena tijekom 20. stoljeca. Slijedeći Leyevu postavku o dva dominantna principa arhitekture i urbanizma 20. stoljeca, moguće je razlikovati *ekspresivnu i instrumentalnu konvencionalnu metodu*. Ekspresivni pristupi temeljeni su na kontinuitetu misli o gradu koji počiva na oblikovnom aspektu, tipologiji i 'urbanom tkivu' grada. U smislu realizacije tih koncepata možemo razlikovati one koji koriste *top-down* pristup (*tradicionalni urbanizmi*) i one koji usvajaju novi, *bottom-up* pristup, fokusiraju se na male intervencije i participaciju građana (*urbanizmi zajednice*). Osnovno obilježje te metode jest fokusiranje na oblikovnom i sociološkom aspektu grada (*urbanizmi zajednice*). *Instrumentalni pristup* unutar konvencionalne metode koincidira s Barretovim *urbanizmom sustava*. Ti se pristupi ponajprije bave organizacijom grada, a posebice organizacijom tokova roba, ljudi, energenata. Za razliku od sličnih pristupa 20. stoljeca, novi milenij kao važan kriterij uzima održivost tih tokova te, naposljetku, i održivost samoga grada. Teorijske postavke takvih novih instrumentalnih pristupa najjasnije su definirane teorijom Alejandra Zaera (*post-human city, anthropocene*), u kojima se grad promatra kao složeni 'ekosustav' koji čine zajedno biološki okolis, izgrađeni okolis, društveno-kulturni kontekst i čovjek.³⁶

Druga metoda suvremenih urbanističkih pristupa jest *eksperimentalna metoda* koju, u teorijskom smislu, određuje akceptiranje zatečenih stanja grada, bez nostalgičnoga povratka na tradicionalni model grada. Temeljena je na teorijskim promisljanjima da je u suvremenim uvjetima nemoguće govoriti o kontinuitetu grada kao jedinstvenom oblikovnom i identitetskom sustavu (*post-urbanizam*). Lokalne intervencije i intervencije privremenoga karaktera omogućuju da se

kroz niz manjih i postupnih koraka rješavaju problemi grada, kumulativno proizvedeci učinke na grad u cjelini. Ovoj metodi pripadaju prakse 'recikliranja' urbanih struktura i drugih intervencija koje po sustavu 'pokušaja i pogreške' postupno transformiraju grad, kroz strategije 'privremenog korištenja' ili 'malih intervencija' koje služe kao katalizatori za buduće veće promjene.³⁷

Treća metoda '*intenzivne njege*' bavi se *anomalijama grada* kao posljedicama ekonomsko-političkih uvjeta (*društveno-politički urbanizmi*), te prirodnim, biološkim, geološkim ili migracijskim i zdravstvenim anomalijama (*urbanizmi naslovnica*). Teme klimatskih promjena, ugroženosti ekološkog sustava, problemi prenapučenosti, migracije, kao i terorizma, zahtijevaju poseban pristup. 'Intenzivna njega' odnosi se i na hitnost djelovanja i na težinu problema u kojoj je ugrožena opstojnost grada, ne samo u ekonomskom ili energetske pogledu (čime se bave *sistemski urbanizmi*) već i održivost u smislu *biosa*³⁸ – života u svim oblicima njegove manifestacije. Belgijski filozof i aktivist Lieven De Caeter tumači da u suvremenim procesima ljudi gube kvalitetu društvenog života (*bios*), svodeći se na tek puko postojanje (*zoe*).³⁹ Modernitet, i specifično modernizam u arhitekturi i urbanizmu, temeljio se na ideologiji progressa i obećanja građenja bolje budućnosti, ali ta je budućnost bila građena na uništenju mnogih prirodnih resursa, biljnih i životinjskih vrsta, pa i na štetu samog čovjeka.⁴⁰ Etika brige za ljude, prirodu i planet u cjelini trebala bi biti središnja briga arhitekture i urbanizma u cilju osiguranja ljudskog staništa, njegovoj naseljenosti i kontinuiranoj sposobnosti osiguranja kvalitetnog života.⁴¹ Ta kvaliteta, koju bi urbanizam trebao osigurati u planiranju i projektiranju grada, specifična je za ovo vrijeme.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Polazeci od osnovne hipoteze da novi, specifični uvjeti života grada i njegovih transformacija zahtijevaju nove modalitete rješavanja problema, napravljen je pregled različitih urbanističkih pristupa planiranju i projekti-

³⁵ FITZ, KRASNY, 2019.

³⁶ ZAERA-POLO, 2017

³⁷ CASANOVA, HERNANDEZ, 2014.; OSWALD i dr., 2013.

³⁸ Koncept biosa preuzet je od suvremenoga talijanskog filozofa Giorgia Agambena, a počiva na ključnoj grčkoj razlici između 'golog života' (la vita nuda ili zoē / zoi / ; Gk. ζωή zoē) i 'određenog načina života' ili 'kvalitetnog života' (Gk. βίος bios).

³⁹ DE CAETER, 2004: 29, 68-69

⁴⁰ FITZ, KRASNY, 2019: 12

⁴¹ FITZ, KRASNY, 2019: 13

TABL. III SISTEMATIZACIJA NOVIH URBANIZAMA – TEME I METODE
 TABLE III SYSTEMATIZATION OF NEW URBANISMS – THEMES AND METHODS

METODE RJESAVANJA		TEME					
		grad kao sustav	ekološki aspekt grada	tipologija, morfologija	ambijentalni aspekt grada	ekonomsko- politički aspekt grada	anomalije i situacije krize
hijerarhijske	top-down	•	•	•	•	–	•
	bottom-up	–	•	–	•	•	•
konvencionalne	instrumentalna	•	–	–	–	–	–
	ekspresivna	–	–	•	•	–	–
nove metode	eksperimentalna	–	•	–	•	•	•
	'intenzivna njega'	–	•	–	•	•	•

ranju grada, koji su razvijani u prvih dvadeset godina 21. stoljeća. Kao specifikum toga doba detektirane su sljedeće karakteristike: a) živimo u *urbano doba* jer većina stanovništva planeta Zemlje živi u gradovima; b) u smislu utjecaja ljudi na planet, geološko doba je *antropoceno*; c) razvoj grada iz ekstenzivnoga (20. st.) prelazi u intenzivno (21. st.) nakon ekspanzije grada, dolazi do njegove 'implozije'.

Novi pristupi urbanizmu mogu se sistematizirati *tematski* i *metodološki*. Tematska sistematizacija definira šest pristupa gradu: *grad kao sustav*, *ekološki aspekt grada*, *tipologija i morfologija grada*, *doživljajno ambijentalni aspekt*, *ekonomsko-politički aspekt*, *anomalije i situacije krize*. Tih se šest tema mogu metodološki rješavati na sljedeće načine: a) hijerarhijski – *top down / bottom-up*; b) *konvencionalnim metodama* (ekspresivnom ili instrumentalnom); c) *eksperimentalnim metodama* (recikliranje, koloniziranje, privremene intervencije, 'akupunktura' grada), d) metodom *intenzivne njege* (intervencije temeljene na holističkim, ekološkim i održivim

principima u svrhu 'liječenja' konfliktnih situacija grada). Primjenjivost metoda na specifične probleme suvremenoga grada – *teme*, prikazana je u Tabl. III.

Ono što je moguće uočiti jest da nove metode (eksperimentalna i 'intenzivna njega') ne daju alate za probleme grada kojima se bavio urbanizam 20. stoljeća (grad kao sustav te problemi tipologije i morfologije), kao što ni konvencionalne metode (instrumentalna i ekspresivna) ne rješavaju probleme specifične za početak 21. stoljeća (ekologija, ekonomsko-politička problematika te anomalije grada i situacije krize). Moguće je zaključiti da rješavanje problema suvremenoga grada ne treba tražiti u nekom specifičnom urbanističkom pristupu, već u ispravnom detektiranju problema (teme) i u odabiru adekvatne metode. Unatoč prividno velikom broju pristupa, ovom je sistematizacijom čitav niz 'imena' prisutnih u literaturi sveden na pojmovno jasne, međusobno povezane kategorije, unutar kojih je moguće smjestiti bilo koji od u literaturi navedenih 'urbanizama'.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BARNETT, J. (2011.a), *City Design: Modernist, Traditional, Green and Systems Perspectives*, Routledge, New York, London (Kindle izdanje iz 2016.); <https://doi.org/10.4324/9781315707983>
2. BARNETT, J. (2011.b), *A short guide to 60 of the newest urbanisms and there could be many more*; https://www.uc.edu/cdc/urban_database/urban_imaging/60_Newest_Urbanisms.pdf [18.1.2020.]
3. BETSKY, A. [ur.] (2016.), *Re-Living the City: UABB 2015 Catalogue*, Actar, Barcelona
4. CASANOVA, H.; HERNANDEZ, J. [ur.] (2014.), *Public Space Acupuncture – Strategies and Interventions for Activating City Life*, Actar Publishers
5. DE CAUTER, L. (2004.), *The Capsular Civilization – On the City in the Age of Fear*; NAI Publishers, Rotterdam
6. ELLIN, N. (1999.), *Postmodern Urbanism – revised edition*, Princeton Architectural Press, New York
7. FITZ, A.; KRASNY, E. (2019.), *Critical Care – Architecture and Urbanism for a Broken Planet*, Architekturzentrum Wien, Vienna, the MIT Press; <https://doi.org/10.7551/mitpress/12273.001.0001>
8. GOMEZ-LUQUE, M.; JAFARI, G. (2017.), *New Geographies 09 – Post Human*, Harvard University Graduate School of Design, Actar
9. KOOLHAAS, R. (1995.), *What Ever Happened to Urbanism?*, u: *S, M, L, XL*; 010 Publishers, Rotterdam
10. MCGRATH, B. (2013.), *Urban Design Ecologies – AD Reader*, Wiley & Sons Ltd
11. MERRIFIELD, A. (2002.), *Dialectical Urbanism: Social Struggles in the Capitalist City*, Monthly Review Press
12. MORTON, T. (2016.), *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence*, Columbia University Press; <https://doi.org/10.7312/mort17752>
13. MOSTAFAVI, M.; DOHETRY, G. [ur.] (2016.), *Ecological Urbanism*, Harvard University Graduate School of Design, Lars Muller Publishers
14. OSWALD, P.; OVERMEYER, K.; MISSELWITZ, P. (2013.), *Urban Catalyst – The Power of Temporary Use*, DOM Publishers, Berlin
15. ROWE, C.; KOETTER, F. (1988.), *Grad Kolaz*, Građevinska knjiga, Beograd (original MIT Press, 1978.)
16. ZAERA-POLO, A. [ur.] (2017.), *Seoul Biennale of Architecture and Urbanism 2017: Imminent Commons – urban questions for the Near Future*, Actar Publishers

SAŽETAK

SUMMARY

APPROACHES TO URBAN DESIGN IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

In the first twenty years of 21st century, a contemporary city is undergoing a major transformation caused by economic, political, technological and cultural changes. After a period of continuous and rapid expansion of the city during the 20th century, those processes, at the turn of the century, are replaced by an “implosion”. The city, having reached a “critical mass” due to the displacement of some of its contents and functions, become fragmented by abandoned zones that destroy the urban fabric and structure of the city from the inside. Significant changes in the way the city functions and develops, imply new and different urban-architectural approaches. In literature and theoretical discourse, an attempt is made to detect and terminologically determine a number of new approaches, methods and models of urban planning and city design.

The 20th century urban approaches are based on two basic ideologies: modernist and post-modernist; and operate on the basic two principles: instrumental and expressive. The development of the city is characterized by the expansion of territories, the emergence of large urban structures: the metropolis and the megalopolis, and the disappearance of the distinction between the city and the suburbs. Turn of the century is characterized by new circumstances: most people live in cities – the “urban era”, human influence is such that anthropogenic climate change occurs – the “Anthropocene”, the extensive development of the city has been replaced by the intensive – the “implosion” of the city. These new circumstances also require different urban approaches.

The beginning of the 21st century is characterized by pluralism of urban thought, and a large number of heterogeneous, often divergent approaches. In order to detect the real novelties in urban approaches, which reflect the specific problems of contemporary city transformation, a comparative analysis was made of various systematization and categorization of methods and approaches of contemporary urbanism. *Imminent Commons – Urban Questions*

[Written in English by the authors,
proof-read by prof. ANDREJ RADMAN, TU Delft]

for the Near Future by editor Alejandro Zaera-Polo defines the city as a complex system and a common good. The focus of interest are nine key assets, as elements of the city system: air, water, fire (energy), earth (spatial resources), sensing, communication, movement, creation and recycling. The next group of urbanisms is covered by the book *Ecological Urbanism* by Mohsen Mostafavi, that is defined by looking at the city as an ecological system, in which the elements of the system are interconnected: nature (biological, geological and climatic), technology, the economic-political sphere and the cultural sphere. Publication *Re-Living the City: UABB 2015 Catalogue* affirms the re-use and recycling of city space as a new urban strategy, as well as the creation of open space collages that emerge as an interaction between residents, artists and architects. Strategies for colonizing out-of-use city spaces, temporary use, and other *bottom-up* methods for solving urban problems are outlined in *Urban Catalyst: The Power of Temporary Use* by Philipp Oswald. Small urban interventions strategies that serve as catalysts for city change, are presented in Casanova's book *Public Space Acupuncture – Strategies and Interventions for Activating City Life*. A special aspect of dealing with urbanism and the associated problems of the city is given in the book *Critical Care – Architecture and Urbanism for a Broken Planet*. The book deals with urban and architectural interventions that focus on anomalies of the city and the conflicting situations in it that arise as a result of or as migration. This group of literary units, in addition to mutual comparison, was also compared to the list of Jonathan Barnett, which lists sixty different types of urbanism, which are divided into six categories.

Barnett's categories represent specific aspects of the contemporary city's problems: infrastructure – *System Urbanism*, ecology – *Green urbanism*, typology and morphology – *Traditional urbanism*, social aspect – *Community urbanism*, economic and political aspect – *Socio-political urbanism*,

and the problem of anomalies and extreme situations – *Headline urbanisms*. By analysing the characteristics of each of those urbanisms, within their categories, conclusions can be drawn about used methods. Summarizing these presented attempts to systematize different urban approaches, it can be observed that the current situation is characterized by a series of heterogeneous practices of different starting points, divergent in criteria and goals. In order to further investigate urban practices in the problems of contemporary city transformations, it is necessary to identify common parameters for systematization as well as to establish unambiguous terminology. The criterion for setting the systematization parameters arises in relation to the specific problem of city transformations in the early 21st century. Existing pluralism of urban approaches can be classified on the basis of two groups of questions: – “what” is the subject of interest of urbanism, *thematic categorization*; and – how these topics are addressed, *methodological characterization*.

Thematic categorization defines six of the following problems of the city: *the city as a system, the environmental aspect of the city, city typology and morphology, sensing and ambient aspect, economic-political aspect, anomalies and crisis situations*. These six topics, either individually or in their interaction, can be addressed methodologically in the following ways: *hierarchical – top down / bottom-up, conventional methods* (expressive or instrumental), experimental methods (recycling, colonization, temporary interventions, city acupuncture), and the method of *critical care* (interventions based on holistic, environmental and sustainability principles, designed to “heal” the city's conflict situations).

This kind of classification presents the basic scheme for distinguishing new urban strategies and approaches, and it is systematic terminologically. Also, it is open enough for future additions of the new approaches and allows for further expansion or deepening inside categories.

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **ALAN KOSTRENCIĆ** diplomirao je i doktorirao na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Područje mu je interesa javni gradski prostor. Autor je nagradenih arhitektonsko-urbanističkih natječaja i realizacija nominiranih za nagrade B. Bernardi, V. Kovačić, Public Space Award te Mies van der Rohe Award.

Prof. dr.sc. **TIHOMIR JUKIĆ** redoviti je profesor u trajnom zvanju. Predaje kolegije vezane za teoriju urbanizma i preobrazbu grada. Dobitnik je šest prvih nagrada na arhitektonsko-urbanističkim natječajima. Predaje na doktorskom studiju Arhitektura i urbanizam.

ALAN KOSTRENCIĆ, Ph.D., graduated and received his doctorate from the Faculty of Architecture in Zagreb. His area of interest is urban public space. He is the author of awarded architectural and urban competitions and built projects nominated for Bernardo Bernardi Award, Viktor Kovačić Award, Public Space Award and Mies van der Rohe Award.

Professor **TIHOMIR JUKIĆ**, Ph.D, full professor. He teaches courses related to the theory of urbanism and the transformation of the city. He has won six (6) first awards in architectural and urban planning competitions. He teaches at the doctoral programme of Architecture and Urbanism.

